

Prof. UAM dr hab. Andrzej Sitarski

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Filologii Rosyjskiej i Ukraińskiej

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	23-03-2020	Załączniki
Wpl. do jedn. org.	Data	Symbol
Znak rozprawy		

*RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGRA BARTOSZA JUSZCZAKA PT.
JĘZYKOWO-KULTUROWY OBRAZ PRZESTRZENI MIEJSKIEJ WYBRANYCH MIAST
SŁOWIAŃSZCZYZNY NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU (POLSKO-CZESKO-
ROSYJSKIE STUDIUM PORÓWNAWCZE)*

Pan mgr Bartosz Juszcak rozprawę doktorską napisaną pod kierunkiem prof. Uniwersytetu Wrocławskiego dr hab. Michała Sarnowskiego poświęcił problemowi rekonstrukcji i porównania językowo-kulturowych obrazów przestrzeni miejskiej trzech słowiańskich miast: Warszawy, Brna i Moskwy. Na s.4 dysertacji Autor stwierdza, iż wizerunek miasta kreowany jest poprzez organicznie powiązane, lecz autonomicznie funkcjonujące dwa podsystemy: urbanistyczny i społeczny. Istotne znaczenie dla odróżnienia danego miasta od innego ma również zespół czynników językowych, tworzących często swoisty dialekt miejski, w którym utrwalany jest złożony językowy obraz miasta.

Jako pierwszoplanową należy uznać przedstawianą przez Autora pracy hipotezę badawczą (s.8), która wyznacza zaplanowane przez Doktoranta dwa cele badawcze. Hipoteza ta sprowadza się do faktu iż przestrzenie kulturowe Warszawy, Brna i Moskwy na przełomie XIX i XX wieku tworzą z jednej strony kategorie odmienne, wynikające z własnych kultur narodowych, ale jednocześnie posiadają one wiele cech wspólnych, tworzących podstawę do traktowania przestrzeni miejskich Warszawy, Brna i Moskwy jako typologicznie i kulturowo podobnych przez co tworzących istotne argumenty merytoryczne do przeprowadzenia kategoryzacji porównawczej wymienionych miast. Przemawiają za nimi, jak stwierdza Autor, tożsamość sytuacji egzystencjalnych mieszkańców Warszawy, Brna i Moskwy z niewielkimi różnicami, podobny rozwój ekonomiczny porównywanych miast

oraz warunki językowe, generujące relacje dialektów miejskich w wymienionych miastach z językiem ogólnym.

Wychodząc z zaprezentowanej hipotezy badawczej Doktorant określa jako pierwszoplanowe dwa cele badawcze. Pierwszy cel - to rekonstrukcja przestrzeni miejskiej prezentowanych miast na podstawie wybranych materiałów leksykograficznych z uwzględnieniem dialektu miejskiego danego miasta. Cel drugi natomiast ma aspekt konfrontacyjny skupiający uwagę na odnotowaniu zbieżności i analogii we wszystkich zaproponowanych w pracy aspektach badawczych. Wypada podkreślić, że mgr Bartosz Juszcak zwraca uwagę na fakt, iż zaproponowane w rozprawie problemy badawcze mogą stać się punktem wyjścia do dalszej analizy badawczej miejskich przestrzeni kulturowych uwzględniających inne rodzaje materiału językowego.

Recenzowana praca liczy 173 strony tekstu podzielonego na pięć rozdziałów zasadniczych z uwzględnieniem ich segmentacji wewnętrznej. Strukturę pracy obejmuje także wprowadzenie, zakończenie, streszczenie, wykaz skrótów oraz bibliografia cytowanej literatury problemu badawczego z podziałem na źródła leksykograficzne, słowniki i leksykony, opracowania polskie, czeskie i rosyjskie, które potwierdzają bardzo dobre przygotowanie teoretyczne i metodologiczne Doktoranta do przeprowadzenia zaproponowanej w rozprawie analizy badawczej. Pracę zamykają dobrze udokumentowane w rozdziale 5 wnioski (ss. 169 – 173).

Lektura rozprawy pozwala zauważyć, że zastosowane przez Autora metody badawcze materiału empirycznego: opisowa, polegająca na klasyfikacji jednostek do zróżnicowanych pól leksykalnych, których wyodrębnienie oparte zostało na kulturowym postrzeganiu języka werbalizującego językowy obraz wybranych przestrzeni społeczno-kulturowych Warszawy, Brna i Moskwy i konfrontatywna mającą na celu porównanie wyłonionych przestrzeni trzech słowiańskich miast z określeniem ich zbieżności oraz elementów różnicujących. Metody te są adekwatne do przedmiotu i celu badań. Wspierają się one między innymi na filarze dyskursywnym, komunikacyjno-pragmatycznym i antropocentrycznym. Przyjęta w pracy metodologia jest zdyscyplinowana, również aparat pojęciowo –terminologiczny, który jest stosowany w pracy konsekwentnie i

precyzyjnie, są ściśle związane z preferowaną orientacją teoretyczną i postawą badawczą zaproponowaną przez mgra Bartosza Juszcza w opiniowanej dysertacji.

Materiał badawczy w recenzowanej pracy został wyekscerpowany z opracowań leksykograficznych rejestrujących język dialektów miejskich Warszawy, Brna i Moskwy. Są nimi: *Słownik gwary warszawskiej XIX w.* Bronisława. Wieczorkiewicza, *Slovník nespisovné cesty* Hugo Jana i *Язык старой Москвы* Владимира. Елистратова. Warto w tym miejscu przytoczyć wypowiedź Autora rozprawy na temat wymienionych źródeł badanego materiału empirycznego, z którą trudno się nie zgodzić. Pan Bartosz Juszcza stwierdza, że rekonstrukcja obrazów wybranych miast w jego opracowaniu ma charakter czysto hipotetyczny, oparta jest bowiem na wymienionych opracowaniach słownikowych, które mimo swoich walorów filologicznych obciążone są jak podkreśla Autor, subiektywizmem leksykografa, kierującego się często własną subiektywną intuicją językowo-kulturową(s. 9)

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z pięciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym - preliminaryjnym pt. *Przestrzeń miejska jako kategoria badawcza lingwistyki* Doktorant stwierdza, iż przestrzeń miejska, która stanowi obiekt jego badań, jest przykładem przestrzeni antropocentrycznej, ponieważ determinowana jest relacją „człowiek : przestrzeń” (s.12). Taka konstatacja upoważnia do uznania, iż Autor w odniesieniu do zaproponowanego w pracy problemu badawczego kieruje się założeniami językoznawstwa kognitywnego, dającego podstawę do stwierdzenia, że przestrzeń miejska ma charakter dla niego społeczny, jest nośnikiem znaczeń denotatywnych i konotatywnych, a także informacji kulturowych.

W rozdziale drugim *Dialekty miejskie w Polsce, Czechach i Rosji* zgodnie z rozbudowaną tematycznie strukturą wewnętrzną tego rozdziału sporo miejsca Autor poświęca sytuacji językowej w badanym okresie w wymienionych krajach. Definiuje pojęcie dialektu miejskiego na podstawie dostępnej polskiej i czeskiej literatury przedmiotu. W części dotyczącej obszaru Polski zamieszczony został podrozdział dotyczący historii Warszawy i jej obywateli po to, ażeby przejść do charakterystyki gwary warszawskiej. W kolejnych podrozdziałach rozdziału drugiego zaproponowany model badawczy odnosi Autor do problemu dialektów miejskich w Czechach,

poprzedzając go uwagami na temat dyferencjacji czeskiego języka narodowego. W tej części rozdziału drugiego zamieszczony został przegląd wybranych czeskich dialektów miejskich, zarys historii Brna i jego obywateli oraz podrozdział, w którym Doktorant skupia swoją uwagę na charakterystyce dialektu miejskiego Brna. Osobne miejsce w omawianej części pracy zajmuje hantec – socjolekt Brna, który rozwijał się przez kilka stuleci jako mieszanina niemieckiego, jidisz, romskiego i włoskiego, używany przez niższe klasy zamieszkujące Brono i jego okolice na przełomie XIX i XX wieku. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na konstatację, która zamieszczona została przez Doktoranta w części podsumowującej zagadnienie dialektów miejskich w Czechach przełomu XIX i XX wieku. Konkludując charakterystykę dialektów miejskich mgr Bartosz Juszcak słusznie dostrzega szereg zbieżności oraz różnic w wybranych polach opisu dialektów miejskich w Czechach w stosunku do dialektów miejskich w Polsce, szczególnie pod względem wpływu języka niemieckiego na dialekty czeskie i odpowiednio niemieckiego i rosyjskiego na polskie dialekty miejskie (s. 55)

W podrozdziale trzecim rozdziału drugiego zatytułowanym *Dialekty miejskie w Rosji* Autor recenzowanej rozprawy zwraca uwagę na fakt, z którym nie można się nie zgodzić (s. 59), że w rosyjskiej praktyce lingwistycznej nie jest wyodrębniana osobna kategoria dialekt miejski. Dlatego Doktorant w badaniu wybranych obszarów języka rosyjskiego konsekwentnie posługuje się ze względów funkcjonalno-komunikatywnych wybranymi kategoriami wykorzystywanymi w charakterystyce dialektów miejskich przez polską i czeską literaturę językoznawczą. Nie bez znaczenia dla założeń badawczych zaproponowanych przez Autora rozprawy jest uwaga terminologiczna zamieszczona na s. 62 dotycząca interpretacji terminu *prostorieczije*, który dla potrzeb realizacyjnych założeń recenzowanej dysertacji pod pojęciem *prostorieczije* rozumie formację potoczną, obsługującą mieszkańców dołów społecznych, gdyż zdefiniowany w ten sposób fragment rzeczywistości pokrywa się w wielu aspektach z językiem i sferą funkcjonalno-komunikacyjną dialektów miejskich w Polsce i w Czechach. W tym celu podobnie jak w stosunku do dialektów miejskich w Polsce na przykładzie Warszawy i w Czechach, na przykładzie Brna, w stosunku do dialektu miejskiego Moskwy przełomu XIX i XX w. Autor wykorzystuje trzy parametry lingwistyczne. Są nimi: 1. Podstawa materiałowa,

2. Czynniki chronologiczne i sfera komunikacyjna , 3. Semantyka. W konsekwencji Autor pracy stwierdza na s. 64 , że moskiewska formacja językowa , która odpowiadałaby zakresowi stosowanego w socjolingwistyce polskiej i czeskiej jest system komunikacyjny moskiewskiego mieszczaństwa przełomu XIX i XX w., posługującego się *разговорно – бытовым языком города Москвы*, którego istotnym elementem jest *moskiewskie przestrzeczje* (s.65).

W kolejnych partiach podrozdziału 3 mgr Bartosz Juszcak proponuje: *Przegląd wybranych rosyjskich dialektów miejskich , Zarys historii Moskwy i jej obywateli* oraz wiedzę na temat kształtowania się *Dialektu miejskiego Moskwy*. Zaproponowana analiza zasobów leksykalnych dialektu miejskiego Moskwy pozwoliła Doktorantowi stwierdzić, że cechą charakterystyczną słownictwa pospolitego dialektu miejskiego Moskwy są leksemy tej grupy. To najczęściej fonetyczne i gramatyczne warianty słów , odbiegających od przyjętych w tym czasie normatywności języka rosyjskiego. Inną ważną cechą dialektu językowego Moskwy , podobnie jak w dialektach miejskich w Polsce i Czechach jest obecność elementów obcych, zapożyczeń z języka węgierskiego, holenderskiego i przede wszystkim francuskiego.

W rozdziale trzecim zatytułowanym: *Założenia metodologiczne rekonstrukcji przestrzeni miejskich w dialektach miejskich Warszawy , Brna i Moskwy* Pan Bartosz Juszcak informuje w badaniu obrazów przestrzeni miejskich trzech miast słowiańskich, iż będzie posiłkował się przyjętymi podziałami tematycznymi leksyki , lecz w różnicowaniu zebranego materiału empirycznego wykorzystuje podejście kulturowe, w ujęciu Janusza Anusiewicza, Anny Dąbrowskiej i Michaela Fleischera, dla których kultura to rezultat połączenia czterech powiązanych ze sobą subsystemów : grupy kulturowe, subkultury, , kultura narodowa oraz interkultura. (s.85). Badane przestrzenie miejskie Warszawy , Brna i Moskwy traktuje więc jako typowy przykład subkultury w rozumieniu wymienionych badaczy ,a zaproponowana rekonstrukcja dialektów miejskich wymienionych miast wynika z przesłanki interkulturowej. Natomiast zróżnicowanie socjalne mieszkańców wymienionych miast na przełomie XIX i XX wieku jest przykładem połączenia różnorodnych grup kulturowych tworzących subkulturę danej aglomeracji miejskiej. W zaproponowanej przez Autora pracy dyferencjacji, która jest

próbą postrzegania języka jako systemu znaków oraz kultury Doktorant przyjmuje w badaniu materiału empirycznego podejście antropocentryczne, co pozwala mu określić cztery pola leksykalne, odnoszące się do 1. człowieka, 2. tworzonych przez niego grup kulturowych, 3. dyskursów tych grup oraz, 4. przedmiotów i artefaktów miejskiej przestrzeni kulturowej. (s.86).

Rozdział czwarty dysertacji pt. *Składowe językowo-kulturowego obrazu przestrzeni miejskich Warszawy, Brna i Moskwy* zanurza nas całkowicie w materiale empirycznym, w aspekcie jego charakterystyki semantycznej, pragmatycznej i językowej, który wyekscerpowany został z wymienionych wcześniej w tekście recenzji tytułów trzech słowników dialektów miejskich Warszawy, Brna i Moskwy. Materiał ten został zaprezentowany przez Pana Bartosza Juszcza w odrębnych polach leksykalnych w następującym układzie tematycznym: część I. Leksykalny portret mieszkańca Warszawy, Brna i Moskwy, część II Przedmioty miejskiej przestrzeni kulturowej – dialektalne nazwy pospolite i nieoficjalne urbanonimy, i część III Elementy obcojęzyczne w przestrzeniach kulturowych Warszawy, Brna i Moskwy. Ogrom tego źródłowego materiału (ss. 90 - 152) spowodował, że Doktorant zmuszony był skupić uwagę na wybranych przez niego fragmentach/elementach i trzeba tu podkreślić niezwykle trafność dokonanej przez niego selekcji, świadczącej o znakomitym panowaniu nad całością.

Samoistną wartość ma rozdział 5 *Językowo-kulturowy obraz przestrzeni miejskich Warszawy, Brna i Moskwy. Próba syntezy*, w którym Pan Bartosz Juszcza na podstawie zebranego materiału empirycznego stwierdza, fakt kategoryjnego i typologicznego podobieństwa językowo-kulturowych obrazów szczegółowych trzech miast, co wynika z faktu, że „trzy zestawiane subkultury stanowią w ramach własnych kultur narodowych wspólną interkulturę rozumianą jako „sfera podobnych sąsiadujących kultur narodowych” (s. 153). Propozycja syntezy pozwoliła Autorowi wysuniecie określonych wniosków, które zawarte zostały w trzech częściach rozdziału piątego: część 1. Leksykalny portret mieszkańca Warszawy, Brna i Moskwy, część 2. Przedmioty w miejskiej przestrzeni kulturowej (dialektalne nazwy pospolite i nieoficjalna urbanonimia) i część 3 Elementy obcojęzyczne w przestrzeniach kulturowych Warszawy, Brna i Moskwy. Zaproponowane przez Doktoranta w omawianym rozdziale uwagi mają charakter szczegółowy i

konfrontatywny. Autor na s. 158 konstatuje, iż „synteza językowo-kulturowych obrazów Warszawy, Brna i Moskwy pokazuje, że codzienna rzeczywistość tych miast składa się z dużej ilości równoległych i splątanych ze sobą nici i nakładających się na siebie wątków, które w każdym przypadku tworzą sieć sensów nadających ogólne znaczenie, określających kształt i wymiar konkretnej przestrzeni”.

W Zakończeniu rozprawy doktorskiej mgr Bartosz Juszcak zauważa, że problem badawczy przestrzeni kulturowej miasta stanowi stosunkowo nowy paradygmat badawczy szczególnie na gruncie rosyjskim i w mniejszym stopniu czeskim. Natomiast jest on aktywnie uprawiany i rozwijany na gruncie językoznawstwa polskiego.

Z przedstawionych przez Autora dysertacji obrazów trzech słowiańskich miast wynika jednoznacznie, że centralnym punktem każdej analizowanej w tekście pracy przestrzeni jest człowiek i tworzone przez niego obrazy Warszawy, Brna i Moskwy. Obrazy te w aspekcie kulturowym, dyskursu i przedmiotów miejskiej przestrzeni, jak słusznie podkreśla Autor pracy, są zbieżne. Warto w tym miejscu podkreślić, że przeprowadzone przez Pana Bartosza Juszcaka kategoryzacje i interpretacje bogatego materiału językowego potwierdzają zaproponowaną w pracy hipotezę badawczą. Sformułowane w rozprawie doktorskiej wyniki naukowe uważam za interesujące, będące pochodnymi przejętej w pracy hipotezy badawczej oraz założeń metodologicznych.

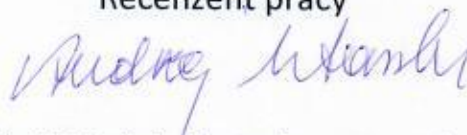
Konkluzja

Uważam, że zaproponowana przez Pana mgra Bartosza Juszcaka kompozycja rozprawy doktorskiej jest głęboko przemyślana i logiczna, świadcząca o jego odpowiedzialności w redagowaniu tekstów naukowych. W moim głębokim przekonaniu Pan mgr Bartosz Juszcak w pełni sprostął wymogom merytorycznym i kompetencyjnym stawianym doktorantom, zrealizował też cele badawcze z niewątpliwym naukowym pożytkiem. Jego rozprawa jest przykładem dojrzałego opracowania naukowego, stanowi cenny wkład do językoznawstwa. Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że oceniana rozprawa spełnia warunki ustawowe stawiane pracom doktorskim (art. 13 ust. 1 ustawy o stopniach naukowym i tytule naukowym) oraz

wnoszę o dopuszczenie Pana mgra Bartosza Juszcza do dalszych etapów przewodu doktorskiego . Wniosuję o wyróżnienie pracy doktorskiej Pana Bartosza Juszcza pt. *Językowo-kulturowy obraz przestrzeni miejskiej wybranych miast Słowiańszczyzny na przełomie XIX i XX wieku (Polsko-czesko-rosyjskie studium porównawcze)*. Nie mam najmniejszych wątpliwości , że praca powinna zostać opublikowana.

16. 03. 2020

Recenzent pracy

Prof. UAM dr hab. Andrzej Sitarski